

МАЙБУТНІЙ УЧИТЕЛЬ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ – ВЗІРЕЦЬ ВИСОКОГО РІВНЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ

У статті представлено сформованість морально-вольових якостей у майбутніх учителів у контексті розвитку громадянської свідомості. У більшості студентів було зафіксовано прагнення змінити себе, ставити мету й управляти своїми формами активності: спілкуванням, поведінкою, діяльністю і почуттями. Майбутні викладачі розуміли, що самовиховання, самоуправління – процес творчий, пов'язаний з незвичайною ситуацією або протиріччям, необхідністю постановки нових цілей, пошуком нових рішень і засобами їх досягнення. У цих випускників спостерігалось також прагнення змінити деякі стереотипи, закріпити набуте.

Ключові слова: якості особистості, майбутній учитель, громадянська свідомість.

In clause is submitted the formation of moral – strong-willed qualities at the future teachers. At the majority of students have been fixed aspirations to change themselves, to put the purpose and operate the forms of activity. The future teachers understood self-education and self-management as creative process. It connected to unusual situation or the contradiction, necessit of statement of the new purposes, search of new decisions and means of achievement of them. At these graduates it was observed as well aspiration to change some stereon pes.

Key words: qualities of the person, the future teacher, civil consciousness.

Постановка проблеми та результати останніх досліджень. Розбудова українського суспільства на демократичних і правових засадах вимагає трансформації свідомості його членів, зокрема майбутніх учителів. Необхідною умовою вирішення цього завдання є засвоєння студентською молоддю демократичних норм, формування відповідних соціально-політичних, правових знань, умінь, а також морально-вольових якостей.

Проблема формування громадянськості в особистості не є новою. Різні її аспекти були предметом досліджень П.Ігнатенка, К.Косаревої, О.Рацула [1; 2], Ю.Руденко [3], М.Стельмаховича [4; 5], О.Сухомлинської [6; 7], М.Триняк, М.Чепіль [8] та ін.

Мета роботи – виявити особливості формування морально-вольових якостей як основи громадянської свідомості майбутніх учителів фізичної культури.

Методи дослідження. У роботі використано теоретичний аналіз, анкетування, педагогічний експеримент, під час якого застосовувалась методика “Здібність самоуправління”, розроблена в лабораторії психологічних проблем вищої школи Казанського університету під керівництвом М.М.Пейсахова.

Результати дослідження Як відомо, усі до єдиної чесноти можуть існувати й проявлятися виключно в суспільному житті, вони є не тільки моральними, але й соціальними. Але існує така група морально-практичних якостей, в яких тема суспільства, соціальності відображена особливо яскраво: працелюбність, мужність, патріотизм, громадянськість, гуманність, здатність дружити тощо.

Серед якостей, які укріплюють громадянську свідомість, слід назвати мужність, що виявляється в стійкій поведінці, хоробрості, вірності, волі, міцності, самостійності, гідності поведінки, надійності, сталості.

У контексті дослідження в студентів-випускників сформовано розуміння мужності як єдності гідності й стійкості, здатності бути вірним своїм моральним принципам за найтяжчих обставин.

Так, усвідомлення мужності як частини індивідуального “Я”, часткова відмова від своєї унікальності, ототожнення себе з групою зменшилося з 77% до 11%; а мужність бути собою, тобто протистояти будь-якому колективізму, спробі нівелювати особистість і мужність прийняти рішення спостерігалася в більшості студентів: 57% проти 18%, 32%–5%.

Мужність ми розглядали як основу громадянської свідомості, що знаходить вираження не тільки в частковій відмові від себе, а й протистоянні зовнішньому тиску, у змозі самостійно приймати рішення.

Самостійність учинків, суджень спостерігалась і під час диспутів, вирішення проблемних ситуацій. Наприклад: Як Ви розумієте вирази? Ваше ставлення до виразів: 1. “Господь не дає страждань понад силу”. 2. “Мужня людина приймає страждання як самоіспит, як перевірку себе”. 3. “Мужність – протистояння спокусам”. 4. “Бути одночасно і багатим, і моральним – це мужність”.

На початку експерименту студенти отримали анкету:

“Чи вмієте ви: визначити актуальні проблеми сьогодення; аналізувати джерела інформації; визначити важливі факти”.

Після закінчення експерименту: “Чи навчилися ви: визначити актуальні проблеми; аналізувати джерела інформації; визначити в джерелах важливі факти за п’ятибальною системою?”

Які проблеми громадянського, національного виховання ви бачите сьогодні?”.

Майбутні вчителі назвали такі проблеми:

- використання методів народознавчої роботи та шляхів залучення шкільної молоді до національних традицій, звичаїв народу;
- підготовка вчителя тактовного, толерантного педагога, що поважає власний вибір особистості;
- створення умов для розвитку в особистості її власних інтересів, думок, почуттів;
- використання в процесі навчання й виховання гуманістично спрямованих методик;
- фрагментарного характеру національного виховання;
- використання в навчально-виховному процесі високохудожніх зразків із творчої скарбниці;
- захоплення театралізацією, надмірна формальність педагогічних заходів;
- створення умов для пізнання сучасної світової культури з метою усвідомлення себе як рівного серед інших, зберігання своєї національної неповторності тощо.

Відповіді на запитання, як бачимо, свідчать про інтерес студентів до проблеми, глибину обізнаності в питаннях громадянського виховання, певну усвідомленість важливості й сутності формування громадянськості в школярів.

Про сформованість громадянської свідомості свідчила багатоманітність представлених аспектів життя молоді в певні періоди історії, які на сьогодні актуальні й потребують подальшого дослідження: освіта (67%); професійна освіта (67%); спілкування (48%); молодіжні організації, політика та суспільно-політичне життя (73%); молодь і релігія, молодь і мистецтво (45%); молодь і захист країни (31%); молодіжна субкультура, молодь і дружба, молодь і сім’я, молодь і фізична культура та спорт, молодь і одяг, молодь і захоплення (93%).

Про активність студентів, як показник громадянської свідомості, свідчила їх участь у різних громадських акціях. Крім того, ми використовували тест Люшера, згідно з яким вибір кольору відображує нерідко спрямованість особистості на певну

діяльність, настрої, функціональний стан і найбільш стійкі риси особистості. Так, якщо до початку експерименту: I (72)–12% обирали колір зелений і червоний, що вказувало на автономність, самостійність у прийнятті рішень, ініціативність, активне прагнення до успіху, до самостійних рішень, подолання перешкод у діяльності; II (73)–11%; III (71)–69%, то наприкінці цей відсоток відповідно збільшився: 36 %; 32 %; 11%.

Однією з ознак сформованості громадянської свідомості особистості є її поведінкова активність (використовували методику діагностики типу поведінкової активності Л.І.Вассермана, М.В.Гуменюка.

До початку експерименту в більшості студентів груп E₃, E переважала поведінкова активність типу А: невміння й небажання виконувати кожний день одноманітну роботу; нездатність до довготривалої роботи; нетерплячість, прагнення зробити все швидко, незважаючи на якість; імпульсивність, емоційна невитривалість у суперечках, дискусіях; невміння до кінця вислухати співробітника; амбіційність, прагнення домінувати в колективі; у групах E₁ – поведінкова активність типу А: прагнення до успіху й лідерства; неповне задоволення від досягнутого: постійне бажання покращити результати зробленої роботи; нестійкість настрою й поведінки в різних ситуаціях; прагнення до знань, але без амбіцій та агресивності тощо.

Після закінчення експерименту студентам груп E, E₂ були більшою мірою притаманні риси поведінкової активності A₇, а студентам E – поведінкової активності A₆. Саме цим студентам уже були притаманні активна й цілеспрямована діяльність, різносторонність інтересів, уміння збалансувати ділову активність; уміння в певних ситуаціях узяти на себе роль лідерів; відносна стійкість до дії факторів тощо.

Ці дані ми доповнили результатами застосування методики діагностики спрямованості особистості Б.Гасса (орієнтаційна анкета).

За допомогою даної методики виявлено такі спрямованості:

До експерименту в групах E₇ E переважала спрямованість на себе (Я) (57%), що виражалась орієнтацією на пряме нагородження й задоволення не залежно від роботи, здатність до суперництва. У групі i_u переважала спрямованість на спілкування (0), прагнення підтримати відносини з людьми, орієнтація на сумісну діяльність, на соціальне схвалення (53%) і 23% – спрямованість на справу – зацікавленість у вирішенні проблем, виконанні роботи якомога краще, орієнтація на співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку.

Після експерименту дані певним чином змінилися: студентам груп E₃, E₂ вже була притаманна спрямованість на спілкування – (47%)–35% і відповідно на справу 48–42%. У студентів групи E цей показник збільшився: 72% – на спілкування, 73% – на справу.

У результаті проведеного експерименту була сформована кумулятивна толерантність.

Проведена робота сприяла формуванню здатності володіти собою в різних ситуаціях, умінню оцінювати свої дії і вчинки. Так, у більшості студентів було зафіксовано прагнення змінити себе, ставити мету й управляти своїми формами активності: спілкуванням, поведінкою, діяльністю й почуттями. Майбутні викладачі розуміли, що самовиховання, самоуправління – процес творчий, пов'язаний із незвичайною ситуацією або протиріччям, необхідністю постановки нових цілей, пошуком нових рішень і засобами їх досягнення. У цих випускників спостерігалось також і прагнення змінити деякі стереотипи, закріпити те, що набуто (E–61%, K–24% відповідно до експерименту і E–13%, K–12%).

Висновки

1. Проведений педагогічний експеримент із застосуванням методики “Здібність самоуправління” сприяв формуванню комунікативних і організаційних здібностей особистості майбутнього вчителя фізичної культури (уміння чітко й швидко встановлювати ділові і товариські контакти з людьми, прагнення розширювати контакти, участь у колективних заходах, уміння впливати на людей, прагнення проявляти ініціативу тощо). Це зафіксовано у 83% студентів експериментальної групи проти 17% у контрольній.

2. Зафіксовано, що рівень формування громадянської свідомості в майбутніх учителів підвищувався зі зростанням ступеня уяви студентів про професію вчителя фізичної культури.

Подальші дослідження необхідно провести щодо формування цілісної сфери, яка визначає ефективність професійної діяльності, виховання морально-вольових якостей майбутнього вчителя фізичної культури.

1. Рацул О.А. Формування громадянськості у студентів вищих навчальних закладів України у другій половині XIX – на початку XX ст.: Автореф. дис. ... канд. історичних наук – 13.00 01 Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2005. – 21 с.
2. Рацул О.А. Виховання громадянськості у студентів: історія та теорія: Метод. реком. до вивч. спец-курсу / Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : ГОВ “Імекс ЛТД”, 2005. – 71 с.
3. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Губко О.Т. Українська козацька педагогіка і духовність / За ред. Ю.Руденко – Умань, 1995 – 116 с.
4. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української педагогіки / За ред. М.Г.Стельмаховича. – К., 1999. –356 с.
5. Артемова Л.В., Богуш А.М., Лисенко Н.В., Стельмахович М.Г. Актуальні проблеми українського національного довілля. – Івано-Франківськ, 1995 – 242 с.
6. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К.: ЛПП, 2003. – 67 с.
7. Сухомлинська О.В., Калениченко Н.П., Ільченко Ж.Д. та ін. Нариси історії українського шкільництва (1905–1933): Навчальний посібник. – К.: Заповіт, 1996 – 304 с.

УДК – 706.011+796.032
ББК – 89

Олена Кузнєцова

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ВУЗУ

Дослідження проведено для вивчення індивідуально-психологічних якостей особистості з метою діагностики ступеня вираження властивостей, які висуваються в якості суттєвих складових особистості: нейротизму, екстра-інтроверсії, психотизму за методикою Г.Айзенка; суб'єктивного рівня відчуття людиною своєї самотності за методикою Д.Расела, Л.Пепло, М.Фергюстона; рівня тривожності на даний час (реактивна тривожність) і рівня тривожності як стійкої характеристики (особиста тривожність) за методикою Спілберга, Ханіна; визначення емоційного статусу студентів за опитувальником “САН”.

Проведено кореляційний аналіз для визначення взаємозв'язків різних компонентів психодіагностики.

Ключові слова: психічний стан спортсменів, особистість.

Research is conducted for the study of individually-psychological qualities of personality with the purpose of diagnostics of degree of expression of properties which are pulled out in quality the substantial constituents of personality: neurotysm, extra- introvertion's, psychotysm after the method. G.Izenk; subjective level of feeling the man of the loneliness after the method. D.Rassel, L.Peplo, M.Fergyuston; level of anxiety on this time (reactive anxiety) and level of anxiety as proof description (personal anxiety) after the Spylberg's, Chanyn method; determination of emotional status of students after the questionnaire “SAM”.

The correlation analysis is conducted for determination of intercommunications of different components of psychodiagnostic.

Key words: mental condition of sportsmen, personality.